

क्वचिदनुपात्तयोर्द्वयोरपि सामर्थ्यादवगमः । यथा—

‘न मे शमयिता कोऽपि भारस्येत्युर्वि ! मा शुचः ।

नन्दस्य भवने कोऽपि बालोऽस्त्यद्भुतपौरुषः ॥’

अत्र योऽस्ति, स ते भारस्य शमयितेति बुध्यते ।

‘यद्यद्विरहदुःखं मे तत्को वापहरिष्यति ॥’

इत्यत्रैको यच्छब्दः साकाङ्क्ष इति न वाच्यम् । तथाहि—यद्यदि-
त्यनेन केनचिद्रूपेण स्थितं सर्वात्मकं वस्तु विवक्षितम् । तथाभूतस्य तस्य
तच्छब्देन परामर्शः । एवमन्येषामपि वाक्यगतत्वेनोदाहरणं बोध्यम् ।

पदांशे दुःश्रवत्वं यथा—

‘तद्गच्छ सिञ्चै कुरु देवकार्यम् ॥’

‘घातुमत्तां गिरिर्धत्ते ॥’

शनीय इति ॥ द्वयोर्यत्तत्पदयोः । सामर्थ्यादाकाङ्क्षातः ॥ ननु यत्र पूर्ववाक्ये
यत्पदद्वयं तत्र कथमेकतत्पदेन निराकाङ्क्षत्वप्रतीतिः । तत्र तत्पदद्वयस्यैव वस्तुं
योग्यत्वात् । यथा—‘यं यं कामयते कामं तं तमाप्नोति लीलया’ इति । अत
आह—यद्यदिति । एक इति । उत्तरवाक्ये एकतत्पदप्रयोगोऽर्ह इति भावः ॥
सर्वात्मकमिति । विरहदुःखत्वेन सामान्येन सर्वं विरहदुःखमित्यर्थः ॥ तथा-
भूतस्य विरहदुःखत्वावच्छिन्नस्य । तथा च वीप्साया वक्तृतात्पर्यमेव नियामकम् ।
सामान्यरूपेण उपस्थापने वक्तृतात्पर्ये सति न तत्पदे वीप्सा । तत्तद्व्यक्तित्वेन
उपस्थापने तात्पर्ये सति तत्पदे वीप्सा । क्वचित्तु तत्पदे एव वीप्सा, न तु
यत्पदे । यथा—‘ते ते सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थस्य बाधेन ये ॥’ एवमिति ।
अन्येषामनुचितार्थत्वादीनाम् । तच्च मया दर्शितमेव ॥ ‘दोषाः केचिद्भवन्त्येषु

1. यद्यदिति । परमार्थस्तु यद्यदिति न पदद्वयम् । किंतु ‘नित्यवीप्सयोः’ इति सूत्रेण
वीप्सायां यदो द्वित्वापन्नोऽयमादेशः । एवं चादेशिनैकेन यत्पदेन तत्पदेन च द्वाभ्यामप्ये-
केनैव रूपेण दुःखपरामर्शः । आदेशस्तु साकल्येनान्वये तात्पर्यग्राहक इति यत्पदीयेनैक
तेन संबन्धमानोपपत्तौ न तत्पदेऽपि वीप्साद्योतको द्वित्वापन्न आदेशः । यत्र तु
तत्पदेऽपि वीप्सा तत्र न यत्पदेऽप्यादेशः । किं तूभाभ्यां रूपद्वयेन सर्वोपस्थानमिति
वक्तव्यम् ॥

2. सिञ्चया इति । अत्र ‘सिञ्चै’ इति चतुर्थ्यन्तपदैकदेशः श्रुतिकटुः ॥ अत्र ‘अर्थोय-
मर्थान्तरलभ्य एव । अपेक्षते प्रलयमङ्गलब्धौ बीजाङ्कुरः प्रागुदयादिबाम्भः ॥’ इत्य-
वशिष्टा पादत्रयी ॥